

**Методичні рекомендації
щодо організації виховного процесу
у закладах загальної середньої освіти
у 2024-2025 н.р.**

Головна мета виховної роботи у закладах загальної середньої освіти – виховання та розвиток вільної, духовно багатой, життєлюбної, талановитої, активної й ініціативної людини, яка володіє знаннями про природу, людину та суспільство, готова до творчої, креативної діяльності та дотримується принципів моральної поведінки.

Виховання інтелектуальної еліти суспільства у закладах загальної середньої освіти має здійснюватися на основі формування національно-громадянських засад, знань, умінь і навиків учнів.

Мета виховної роботи конкретизується у завданнях:

- посилення значення виховного аспекту освітнього процесу;
- заохочення учнів до самостійної, творчої роботи, що формує навички самоорганізації;
- формування в учнів естетичних почуттів, поглядів і переконань;
- створення умов для реалізації творчого потенціалу особистості дитини, розвитку нахилів і обдарувань;
- формування національної свідомості, національної гідності, любові до рідної землі, свого народу, мовної культури;
- мотивування працювати задля розквіту держави;
- формування самоповаги на основі успадкування духовних надбань українського народу;
- формування правової культури, виховання поваги до законів і норм співжиття у своєму колективі, суспільстві.

Виховна робота у закладах загальної середньої освіти має бути спрямована на:

- формування й розвиток в учнівській молоді поваги до прав і свобод людини та громадянина України, Конституції України, державної символіки, опанування культурного надбання українського народу;
- виховання чіткої громадянської позиції, прищеплення молодим людям віри у верховенство права;
- виховання патріотизму, патріотичної ідеї, поваги до історичного минулого українського народу;
- упровадження у суспільну свідомість молоді загальнолюдських моральних цінностей;
- формування здорового способу життя; виховання поваги до традицій закладу загальної середньої освіти, виховання оптимізму та впевненості у своєму майбутньому;
- підтримка психологічного клімату в учнівському колективі та родині.

Акцентуємо увагу, що основними принципами та підходами до реалізації виховної роботи у закладах загальної середньої освіти є: гуманізм; повага до особистості; системність та безперервність; структурованість; національно-культурна спрямованість, органічний зв'язок із історією українського народу, мовою, культурою, родинними традиціями, народним мистецтвом; урахування культурної, географічної, економічної специфіки міста, територіальної громади, регіону Слобожанщини; диференціація та індивідуалізація системи виховної роботи з урахуванням особливостей фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку учнів, стимулювання активності та розкриття їхньої творчої індивідуальності.

Наголошуємо, що виховна робота у закладах загальної середньої освіти несумісна з пропагандою насильства, жорстокості, людино-ненависницьких теорій, а також з поглядами державно-руйнівного змісту.

У 2024-2025 навчальному році серед виховних напрямів найбільш актуальними є:

- національно-патріотичне виховання (формування національної свідомості й відповідальності за долю України; виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення та збереження історичної пам'яті; виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій);

- духовно-моральне виховання (розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення; виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності; формування особистісного світогляду; формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни; формування моральної культури особистості, засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань; становлення етики міжетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків);

- громадянсько-патріотичне виховання (прищеплення поваги до прав і свобод до громадянина; виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів України; виховання громадянського обов'язку перед Україною, суспільством: формування політичної та правової культури особистості; залучення учнівської молоді до участі у добровільних акціях і розвитку волонтерського руху);

- екологічне виховання (формування екологічного мислення та екологічної культури; оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування; виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство; виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності);

- фізичне виховання та утвердження здорового способу життя (виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя; формування знань і навиків фізичної культури в житті людини, забезпечення повноцінного фізичного розвитку учнів; фізичне, духовне та психічне загартування; формування потреби у безпечній поведінці, протидія та запобігання негативним звичкам, профілактика захворювань; створення умов для активного відпочинку учнівської молоді).

Із метою формування та реалізації державної політики у сфері утвердження

української національної та громадянської ідентичності, як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії громадян України, рекомендуємо опрацювати Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», у якому визначені головні терміни та особливості національно-патріотичного виховання (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>) [6].

Із метою вшанування пам'яті захисників України та проведення першого уроку у 2024-2025 навчальному році із залученням ветеранів, рекомендуємо послуговуватися листом Міністерства освіти і науки України від 19.07.2024 № 1/12981-24 «Про відзначення Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» [7].

Наголошуємо, що національно-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності й територіальної цілісності України.

Рекомендуємо використовувати, під час проведення виховних заходів, інформаційні матеріали, що підготовлені Українським інститутом національної пам'яті, такі як:

– добірка роликів для використання в освітньому процесі «Революція Гідності. Сучасна війна» (<http://surl.li/tzwne>);

– серія короткометражних документальних фільмів «Жінки, які загинули за Україну» (<http://surl.li/tzwni>);

– документальний фільм «Нескорені» (<http://surl.li/tzwnq>);

– матеріали освітнього проєкту «Діалоги про війну» що містить три відеорозмови учениці із ветеранами сучасної російсько-української війни на теми: «Що таке війна?», «Чому Росія прагне захопити Україну?» та «Що таке сучасна російсько-українська війна?» (<http://surl.li/tzwna>);

– інформаційні матеріали до Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України (<http://surl.li/tzwmm>);

– матеріали рубрики «Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст» (<http://surl.li/tzwnz>).

Реалізуючи мету національно-патріотичного виховання, доцільно використовувати різні форми роботи, такі як: бесіда, диспут, зустріч, лекція тощо. Рекомендуємо більш активно застосовувати інноваційні форми і методи роботи, серед яких пріоритетна роль має належати саме активним, таким, як: соціально-проєктна діяльність, створення просвітницького контенту (дописи у соціальних мережах, подкасти, блоги) тощо.

Окрім того, варто активізувати діяльність історичних клубів, де учні матимуть можливість глибше ознайомитися зі сторінками нашої історії, відчути самотність і неповторність культури всіх представників, що становлять українську націю.

Одним із основних напрямів роботи з національно-патріотичного виховання зі здобувачами освіти, є організація та проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Кожен українець сьогодні усвідомлює, якою важкою та страшною ціною виборює Україна право на свободу та життя. Росіяни вбивають цвіт нації – сильних, мужніх і незламних українців. Саме тому, ми, учителі маємо навчити дітей пишатися українськими захисниками та бути вдячними їм за все.

Відповідно до Указу Президента України від 16.03.2022 №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», із метою вшанування світлої пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної російської агресії проти України, рекомендуємо щоденно о 9 годині 00 хвилин у закладах загальної середньої освіти проводити загальнонаціональну хвилину мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної російської агресії проти України [5].

Культура безпеки життєдіяльності дітей та учнівської молоді є однією з найважливіших суспільних проблем, життя та здоров'я людей, їхня безпека є найвищою соціальною цінністю. Військові дії на території України, мінна загроза, ракетні удари – це реальна небезпека для життя. Найбільш актуальними, окрім знань, залишається формування навиків безпечної поведінки, зміцнення та збереження життя та здоров'я.

Із метою зміцнення та збереження здоров'я здобувачів освіти, рекомендуємо:

- формувати мотивацію молоді до збереження власного здоров'я, виховання почуття відповідальності за власне здоров'я;
- поширювати знання щодо формування здорового способу життя в учнівському середовищі.

Оскільки, життя та здоров'я дітей – це найбільша цінність людства, дотримання безпеки учасників освітнього процесу, які на сьогодні страждають від російської воєнної агресії, вкрай необхідне. Тому, володіти необхідними знаннями, потрібними для подальшої їхньої безпечної життєдіяльності, є важливим завданням для кожного з дорослих громадян. Рекомендуємо проводити, протягом навчального року, із учасниками освітнього процесу виховні заходи з питань мінної небезпеки і вибухонебезпечних предметів та дій у надзвичайних ситуаціях [2].

Для організації такої роботи з дітьми радимо скористатися інформаційно-освітніми матеріалами, що розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України у вільному доступі:

- поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях» (<http://surl.li/bwgof>);
- методичний посібник «Формування навичок безпечної поведінки дітей» (частина 1) (<http://surl.li/qznio>);
- методичний посібник «Формування навичок безпечної поведінки дітей» (частина 2) (<http://surl.li/qznjb>).

Окрім того, рекомендуємо до використання, під час проведення виховних

заходів, матеріали з мінної безпеки для учнів 1-4-х та 5-11-х класів, що розміщено на сайті ЮНІСЕФ (СПІЛЬНО) <http://surl.li/kvmkn>.

Із метою створення умов для формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей, доцільно, у закладах освіти, а саме у класах безпеки, проводити уроки інформаційно-просвітницького напрямку.

Окрім того, з метою формування в учнів здорового способу життя, культури безпеки життєдіяльності, дотримання балансу між обов'язковим навчанням та отриманням учнями практичних навиків, рекомендуємо для ознайомлення матеріали методичного poradnika «Формування культури безпеки життєдіяльності у дітей та учнівської молоді в умовах сучасних викликів», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за покликанням: <https://youtu.be/DqWjNSWPkQ4>.

Актуальною у нашому суспільстві залишається проблема насильства, а особливо домашнього насильства.

Звертаємо увагу, що в Україні, із 2018 року діє Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а з початку 2019 року домашнє насильство в нашій країні є злочином [4].

Жорстоке поводження з дітьми та нехтування їхніми інтересами можуть мати різні види та форми, але їх наслідки завжди завдають серйозної шкоди здоров'ю, розвитку й соціалізації дитини, нерідко складають загрозу її життю.

Найперше правило сьогодення – не закривати очі на насильство серед дітей; не вдавати, що це існує десь далеко; не замовчувати випадки конфлікту; докладати всіх зусиль, щоби допомогти попередити повторення насильства.

Із інформацією щодо захисту прав дітей в Україні, із урахуванням міжнародних договорів із питань сімейного права, можна ознайомитися за покликанням: https://minjust.gov.ua/m/str_19188.

Окрім того, під час батьківських лекторіїв, із означеної теми, рекомендуємо до використання наступні інтернет-джерела:

– Домашнє насильство: діти між двох вогнів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R7df37vCjIQ> (дата звернення: 24.05.2024).

– Протидія домашньому насильству. URL: <http://surl.li/umspn> (дата звернення: 24.05.2024).

– Дитинство без насильства – у рамках акції «16 днів без насильства». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=geWEWvt5dxU> (дата звернення: 24.05.2024).

– Запобігання та протидія домашньому насильству над дітьми та молоддю (пам'ятка-довідник). URL: <http://surl.li/ulzjx> (дата звернення: 24.05.2024).

Одним із важливих пріоритетів у діяльності закладів загальної середньої освіти є компенсація освітніх втрат, профілактика шкідливих звичок і протиправної поведінки дітей та молоді.

Сьогодні, учнівську молодь вирізняє не лише підвищена тривожність, духовна спустошеність, цинізм, жорстокість, прояви різних форм насильства та агресії, грубе ставлення до дорослих, невідвідування навчальних занять, а й низький рівень комунікативних навиків, відчуження від шкільного середовища.

Із метою протидії домашньому насильству та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від домашнього насильства, за допомогою проведення превентивних заходів, ефективного реагування на факти домашнього насильства,

звертаємо увагу класних керівників і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти на наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2018 № 1047 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами» (<http://surl.li/bcpeuy>).

Наголошуємо, що превентивне виховання, як складова системи виховної роботи закладу загальної середньої освіти – це не тільки, проведення профілактичних дій педагогічним колективом (запобігання формування в учнів негативних звичок, рис характеру, проявів асоціальної поведінки), але й створення середовища для розвитку дітей, їхньої життєстійкості, життєздатності, життєвої компетентності.

Звертаємо увагу, що головним осередком превентивної виховної діяльності має стати заклад загальної середньої освіти, як простір спільного буття вчителів, учнів і батьківської громади, де створено умови для утвердження самоцінності дитини, максимального забезпечення її інтересів, ставлення до школярів як партнерів [3].

Задля формування в учнів імунітету до негативних впливів соціального оточення та шкідливих звичок, підвищення ефективності профілактики асоціальних проявів у поведінці дітей, стимулювання у них здорового способу життя, рекомендуємо ознайомитися з матеріалами методичного порадилика «Превентивне виховання як невід’ємна складова системи виховної роботи закладу загальної середньої освіти», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за покликанням: <https://youtu.be/kuOf0X0sy1U>.

Сьогодні, в умовах модернізації української освіти, одним із напрямів оптимізації виховного процесу є демократизація її взаємовідносин: учитель – учень – батьки.

Наголошуємо, що діяльність усіх учасників освітнього процесу має бути спрямована на забезпечення сприятливих умов гармонійного духовного розвитку особистості, її соціально-педагогічної підтримки, зміцнення фізичного та психологічного здоров’я, реалізації творчого потенціалу, вироблення ціннісного ставлення до світу та самого себе. Звертаємо увагу, що взаємодія вчителів і батьків у межах педагогіки партнерства має бути орієнтована на:

- комунікацію, що дає можливість оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід);

- неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій і свят, що мають важливе значення для шкільного життя учнів та закладу освіти);

- усебічну допомогу й участь батьків в організації та проведенні свят, тематичних і позанавчальних заходів;

- участь батьків у шкільному житті своїх дітей (допомога під час створення навчальних матеріалів і формування освітнього середовища, обмін життєвим і професійним досвідом) [1].

Для організації комунікації між адміністрацією закладу загальної середньої освіти, учителями та батьками, із метою прийняття загальних і спільних правил взаємодії, рекомендуємо опрацювати рамковий документ «Меморандум співпраці педагогів, учнів та батьків», підготовлений громадською організацією «Смарт

Освіта», із яким можна ознайомитися за покликанням: <https://nus.org.ua/memorandum/>; матеріали секції «Педагогіка партнерства», з якими можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <http://surl.li/ulvua>.

Окрім того, із метою посилення соціальної згуртованості та співпраці закладів загальної середньої освіти з батьками, розвитку громадянської та психолого-педагогічної компетентностей батьків та опікунів, для педагогічної спільноти рекомендуємо посібники:

– Батьківські збори: шляхи до партнерства та співпраці : методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад. : Пагава О.В., Чернишова Я.О. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 96 с.

– Культура добросусідства. Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно. Програма та методичні рекомендації / ред.-уклад.: Аніщенко О.В., Араджионі М.А., Гусев А.І., Потапова В.І. Київ: ТОВ «Прометей», 2019. 544 с.

Для успішної організації взаємодії вчителя з батьками, на засадах педагогіки партнерства, рекомендуємо ознайомитися з матеріалами методичного порадилика «Педагогіка партнерства: як успішно взаємодіяти з батьками», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (<https://youtu.be/3W1QBzz2ulk>).

Безпека дітей в інформаційному просторі сьогодні є одним із головних завдань, що стоїть перед освітою. Інформаційна грамотність, критичне мислення, навички безпеки в інтернеті та кібербезпека, – це ті складові, які ми, педагоги, маємо сформувавши в учнів під час освітнього процесу задля безпечної онлайн-поведінки наших дітей.

Однією з найгостріших проблем «взаємодії» дитини з інтернетом є кібербулінг. Основним профілактичним напрямом у боротьбі з кібербулінгом є формування в учнів загальної медіакультури у сфері користування інформаційно-комунікаційними технологіями через установлення спільних правил, урахування громадської думки, формування в класі командного духу, колективу, а в закладі загальної середньої освіти – здорової спільноти.

Під час виховних заходів, із метою формування в учнів безпечної поведінки в інформаційному просторі, рекомендуємо:

– зосередити увагу на можливостях, що надає інтернет і його позитивному впливі на розвиток дитини;

– створювати позитивний емоційний «фон» спілкування та навчання (ситуація успіху);

– сприяти подоланню цифрового розриву між дорослими та дітьми (відкритість думок, міркувань);

– надавати учням інформацію про механізми захисту та підтримки, якщо діти стали жертвою чийось дій в інтернеті або потребують допомоги під час користування мережею «Інтернет». Поради, як говорити з дітьми про безпеку онлайн: URL: <https://salo.li/d09F9B6>.

Із метою компенсації освітніх втрат, безпечного використання учнями мережі «Інтернет», рекомендуємо до використання, під час проведення виховних заходів, матеріали щодо правил безпечної поведінки в інтернеті, що розміщено на

сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (рубрика «Мобільна сторінка методиста», підрубрика «Виховна робота», вкладка «Профілактика булінгу. Безпека в інтернеті»), за покликанням: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/34-2010-11-24-15-07-23/4979-profilaktika-bulingu-bezpeka-v-interneti>.

Із метою максимального захисту учнів від негативного впливу всевітньої мережі «Інтернет», рекомендуємо, під час освітнього процесу, навчати їх відповідальному та етичному поведінню в онлайн форматі. Сьогодні, разом із тотальною інформатизацією суспільства, засоби масової інформації почали частіше використовувати «мову ворожнечі». Щоби запобігти цьому негативному явищу, кожен із нас повинен пам'ятати – усі люди заслуговують на повагу та неупереджене до себе ставлення, незалежно від їхньої національної, расової, соціальної, гендерної та іншої приналежності.

Задля розуміння учнями основних правил поведінки в інтернеті, посилення їхнього безпечного перебування в мережі, рекомендуємо ознайомитися з матеріалами обласного семінару «Безпека дітей в інформаційному просторі під час освітнього процесу: виховні аспекти», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за покликанням: https://youtu.be/K5EUk-uhC_s.

Протягом останніх десяти років росіяни ведуть війну проти України. Щоби запобігти дезінформації, необхідно дбати про безпеку в українському інфопросторі й прищепити дітям навички медіаграмотності. Розвиток медіаграмотності – це наскрізний навик здобувачів освіти, що є важливою та необхідною складовою сучасного повсякденного життя.

Війна принесла в життя дітей втрату, невизначеність, страх і тривогу. Діти втрачають звичну повсякденність і впорядкованість життя. Зазвичай, відчуття безпеки та захищеності діти шукають у дорослих. Із метою формування в учнів цілісної картини подій, що відбуваються сьогодні, усвідомлення їх першопричин, прищеплення загальнолюдських цінностей, формування зв'язку між історичними фактами та сучасними рішеннями в Україні, рекомендуємо до використання, під час виховних заходів, посібник, підготовлений Міністерством освіти і науки України, «Як говорити про російсько-українську війну в школі. Уроки стійкості, боротьби та перемог» (<http://surl.li/ulzlm>). Уроки, подані в цьому посібнику, покликані допомогти учням сформуванню у них активну громадянську позицію, навчити розрізняти факти й фейки та не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді.

Не можна відчувати себе комфортно там, де стільки жахіття та болю. Де гинуть мирні люди під ворожими обстрілами, де стрічка новин повна трагічних подій, щодня додаються нові прізвища у списки загиблих і зниклих безвісті людей.

Ментальне здоров'я – це непомітний, але, водночас, головний двигун людини, що дозволяє не лише повноцінно жити, а й ефективно функціонувати у суспільстві. Регулярне піклування про власний стан здоров'я може наштовхнути на «відкриття» внутрішнього джерела сили, що допоможе людині пройти крізь складні часи. Тому, дбати про своє ментальне здоров'я – така ж базова необхідність кожної людини, як і дбати про здоров'я фізичне.

Із метою компенсації освітніх втрат, підтримки ментального здоров'я учнів,

рекомендуємо до використання книгу дитячого психолога Світлани Ройз «Твоя сила. Практикум для дітей та підлітків», у якій кожне завдання є містком до відчуття сили, розуміння своїх емоцій (<https://www.unicef.org/ukraine/documents/your-power-royz>).

Для покращення ментального здоров'я дитини, рекомендуємо ознайомитися з добіркою книг за покликанням: <https://nus.org.ua/news/porady-j-dobirka-knyg-dlya-pokrashhennya-mentalnogo-zdorov-ya-dytyny/>.

Використані та основоположні джерела

1. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ. 2023. 100 с.

2. Культура безпеки: навч. посібн. / Артем'єв С.Р., Малько О.Д., Шароватова О.П., Бригада О.В., Цимбал Б.М., Ковальов О.С., Ільїнський О.В. Харків : НУЦЗУ. 2020. 172 с.

3. Превентивна педагогіка : навчальний посібник / Оржеховська В.М., Пилипенко О.І. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2007. 120 с.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://surl.li/uanmx> (дата звернення: 28.05.2024).

5. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України від 16.03.2022 №143/2022. URL: <http://surl.li/uanmm> (дата звернення: 28.05.2024).

6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 28.05.2024).

7. Про відзначення Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України : лист Міністерства освіти і науки України від 19.07.2024 № 1/12981-24.

Методист навчально-методичного
відділу координації освітньої діяльності
та професійного розвитку Сумського ОІППО

О.В. Третякова

(Підпис наявний в оригіналі)